

О. М. Василюкаспірантка кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної роботи
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

СТРУКТУРА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті представлено результати аналізу літературних джерел та проектування структури здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови. Актуальність та практична значущість проблеми формування цієї компетентності в майбутніх фахівців зростає з початком війни, розв'язаної російською федерацією, коли завдається значна шкода фізичному, соціальному, психічному та духовному здоров'ю всіх громадян України. Тому надзвичайно важливе значення має наявність у педагогічних працівників знань з питань підтримки здоров'я та сформованість здатностей їх практичного застосування. Формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає комплексний вплив на різні якості особистості, тому необхідно визначити ті її складники, що є найбільш значущими для майбутніх викладачів іноземної мови та які можуть бути сформовані та/або закріплені під час навчання в магістратурі засобами цифрових технологій. Показано, що складові здоров'язбережувальної компетентності особистості розглядали багато українських науковців. Найчастіше дослідники у структурі цієї компетентності виділяють ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-психологічний компоненти, а також в окремих випадках – комунікативний, рефлексивний, емоційно-вольовий. Нами виділено такі компоненти здоров'язбережувальної компетентності: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, гносеологічний, діяльнісний, комунікативний, рефлексивний. Критеріями їх сформованості є відповідно рівень усвідомлення цінності здоров'я, вмотивованість до здорового способу життя та підтримки здоров'я власного та здобувачів освіти в ситуаціях професійної діяльності, рівень володіння спеціальною іншомовною лексикою, що стосується сфери здоров'язбереження, рівень сформованості умінь отримувати нові знання в цій сфері та застосовувати їх на практиці, рівень сформованості умінь організувати комунікацію іноземною мовою з питань здоров'язбереження, рівень сформованості умінь аналізувати здоров'язбережувальні аспекти власної професійної діяльності.

Ключові слова: вища освіта, науково-педагогічні працівники, здоров'я, здоров'язбережувальна діяльність, професійна підготовка, мотивація, здатності.

Постановка проблеми. Формуванню здоров'язбережувальної компетентності особистості приділяється значна увага в дослідженнях українських науковців. Актуальність та практична значущість цієї проблеми лише зростає з початком війни, розв'язаної російською федерацією. Події, що відбуваються, безумовно завдають шкоди як фізичному, так і соціальному, психічному та духовному здоров'ю всіх громадян України. Тому надзвичайно важливе значення має наявність у педагогічних працівників знань з питань підтримки здоров'я та сформованість здатностей їх практичного застосування у процесі професійної діяльності. Актуальність вказаної проблеми також зумовлена тенденціями розвитку суспільства, які визначились у ХХІ сторіччі. До їх числа зокрема належать цілі побудови суспільства сталого розвитку, закріплені Резолюцією Генеральної асамблеї ООН у 2015 році [9]. Вирішення завдань формування здоров'язбережувальної компетентності особистості знаходиться на перетині Мети 3 (Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці) та

Мети 4 (Забезпечення всеосяжної та справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання протягом усього життя для всіх).

Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що в майбутніх викладачів іноземної мови здоров'язбережувальна компетентність має бути сформована на рівні, необхідному для підтримки власного здоров'я, консультування здобувачів вищої освіти з питань здоров'язбереження, проведення роз'яснювальної роботи. Ця компетентність, як і будь-яка інша, є інтегративним особистісним утворенням, тому для її формування необхідно здійснювати комплексний вплив на різні якості особистості. У зв'язку з цим необхідно визначити складники структури здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці досліджують проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності особистості у процесі професійної підготовки фахівців різних сфер діяльності, зокрема: майбутніх лікарів (О.Г. Ткачук); майбутніх фінансистів

та економістів (Н.А. Башавець, Ю.І. Палічук, О.В. Шукатка); майбутніх інженерів-технологів харчової галузі (О.С. Благий, Т.А. Лазарева); майбутніх фахівців інформаційно-комунікаційних спеціальностей (Д.Г. Оленев); майбутніх фахівців аграрного профілю (С. Харченко). Серед праць цього напрямку досліджень для нас найбільший інтерес становлять ті, що присвячені формуванню здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх педагогів (С.В. Єлізарова, Г.І. Жара, І.О. Корженко, Н.І. Коцур, Л.П. Товкун, О.А. Ландо, Л.С. Малишева, Т. М. Миронюк, Н.А. Побірченко, О.Є. Халло). Важливими є також праці, що висвітлюють формування здоров'язбережувальної компетентності за допомогою засобів фізичної культури (Д.Є. Воронін, Ю.О. Павлов). Питання розвитку здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів у системі післядипломної освіти висвітлювали Т.П. Железна, С.С. Кодимський, Є.В. Кочерга, Н.Н. Чайченко, В.М. Успенська, В.М. Федорець та ін.

Мета статті: проаналізувати підходи науковців до визначення структури здоров'язбережувальної компетентності особистості та визначити структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження нами було проаналізовано напрацювання українських науковців у напрямі формування здоров'язбережувальної компетентності особистості.

Науковець В.В. Борисенко у структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей виділив такі компоненти: особистісно-аксіологічний (мотиви, цілі, цінності, потреби в здоров'язбереженні, стійкий інтерес студента до збереження власного здоров'я та ведення здорового способу життя); гностичний (система знань і уявлень про здоров'язбереження, здоровий спосіб життя); діяльнісний (ступінь включення студента в цілісну систему здорового способу життя та в систему здоров'язбереження); поведінковий (прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у напрямі здоров'язбереження, а також рефлексію ведення здорового способу життя) [1, с. 33].

Дослідниця Є.В. Кочерга у структурі здоров'язбережувальної компетентності вчителя хімії виділила когнітивний, діяльнісний, особистісний та ціннісно-мотиваційний компоненти. Відповідно критерії розвитку цієї компетентності: рівень знань про здоров'язбереження (обізнаність зі змістом і сутністю здоров'язбереження та здоров'язбережувальної компетентності, складовими здоров'я й особливостями здорового способу життя вчителя; обізнаність з особливостями та технологіями здоров'язбереження учнів та створення здоров'язбережувального освітнього середовища у процесі вивчення хімії; знання про зв'язок хімії

зі здоров'ям людини, про вплив хімічних речовин на здоров'я, про правила безпеки); рівень умінь здоров'язбережувальної діяльності (уміння вести здоровий спосіб життя, відсутність шкідливих звичок; уміння раціонально організувати режим дня; уміння організувати здоров'язбережувальний освітній процес з хімії; модель взаємодії вчителя хімії з дітьми); рівень розвитку особистих якостей, які зумовлюють здоров'язбережувальну діяльність (організаторські та комунікативні здібності; емпатія; стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях); мотивація та ціннісне ставлення до здоров'я (визнання здоров'я як найвищої цінності; усвідомлена та стійка мотивація до ведення здорового способу життя; ставлення до свого здоров'я) [3, с. 9].

Дослідниця М.М. Лехолетова у структурі здоров'язбережувальної компетентності соціальних педагогів виокремила такі компоненти: мотиваційний (усвідомлення цінності власного здоров'я, потреба у здійсненні здоров'язбережувальної діяльності); змістовий (система знань з питань здоров'язбереження та створення здоров'язбережувального середовища); практичний (опанування умінь та навичками здоров'язбережувальної діяльності; готовність до здорового способу життя та здатність до самовдосконалення власного здоров'я); рефлексивний (рефлексія власної здоров'язбережувальної діяльності та особистісних якостей) [4, с. 67–68].

Дослідниця І.С. Мельник, спираючись на визначення здоров'язбережувальної компетентності особистості як здатності до збереження власного фізичного, соціального, психічного, духовного здоров'я і здоров'я свого оточення, виділяє такі її компоненти: фізичний (навички, що сприяють фізичному здоров'ю – раціональне харчування, рухова активність, режим праці та відпочинку), соціальний (навички, що сприяють соціальному здоров'ю – ефективне спілкування, співчуття, розв'язання конфліктів, поведінка в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільна діяльність та співробітництво); психологічний (навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю – самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, самоконтроль, мотивація успіху та тренування волі) [5, с. 240].

У праці О. Павлюк та А. Павлюк виокремлено потребнісно-мотиваційний (система мотивів, пізнавальний інтерес, ціннісні ставлення, що спонукають до здоров'язбережувальної діяльності), теоретико-методичний (система знань про основи здорового способу життя, методи навчання, засоби фізичного виховання, методи контролю й самоконтролю фізичного стану, необхідних для розвитку здоров'язбережувальної компетентності у поєднанні з професійною діяльністю), діяль-

нісний (сукупність умінь та знань щодо розвитку і вдосконалення фізичних якостей, необхідних для педагогічної діяльності, здоров'язбереження, розвитку та/або підтримання на належному рівні функціональних показників систем організму, профілактику захворювань) та інформаційно-операційний (сукупність умінь роботи з комп'ютером, роботи з інформацією з метою застосування її для вирішення завдань розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи та пошуку наукової інформації з проблем здоров'язбереження) компоненти здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи, на формування яких необхідно спрямувати зусилля в системі післядипломної освіти [6, с. 285–287].

Дослідниця О.А. Согоконь, розглядаючи здоров'язбережувальну компетентність здобувачів вищої освіти, виділила в її структурі змістовий (система знань і уявлень про здоров'язбереження, здоровий спосіб життя), мотиваційно-ціннісний (ставлення до здоров'я, вплив на життєві плани і професійну орієнтацію), операційно-діяльнісний (ступінь включення студента в цілісну систему здорового способу життя та в систему здоров'язбереження), емоційно-вольовий (психічна сфера життєдіяльності студента) компоненти [7, с. 118].

Згідно з дискурсивно-комунікативною моделлю, розробленою О. Клочко, здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя інформатики складається з п'ятьох компонентів, а саме:

– *когнітивного (інтелектуального)*: специфіковані і загальні уявлення та знання (медико-гігієнічні, психологічні, соціологічні, антропологічні, культурологічні) про людину та її організм, як у нормі, так і за наявності деяких статистично значимих для освітнього процесу патологій, про збереження здоров'я і життя, про дітей з особливими освітніми потребами, профілактику та корекцію патологій в умовах освітнього процесу та поза ним; здоров'язбережувальне мислення, когнітивні установки та когнітивні схеми;

– *діяльнісного*: практичні вміння й навички, професійні поведінково-діяльнісні стереотипи, діяльнісні установки, практично та технологічно орієнтовані знання, досвід здоров'язбережувальної діяльності та життєвий досвід; уміння швидко й ефективно діяти в небезпечних для здоров'я й життя ситуаціях, у режимах психологічного перенасичення та когнітивної невизначеності; здатність ефективно застосовувати педагогічну майстерність для збереження та формування здоров'я;

– *особистісно-психологічного*: цінності, смисли, ціннісні орієнтації, мотивації, здатність до здоров'яорієнтованого цілепокладання, рефлексивні навички, емоційний інтелект, що забезпечує ефективну комунікативну взаємодію, орієнтовану

на збереження здоров'я, толерантність, турбота, відповідальність, благопристойність, навички довільного керування емоціями, позитивний імідж педагога;

– *дискурсивно-комунікативного*: наявність риторичних навичок; вміння ефективно спілкуватися з проблематики здоров'я та його збереження, інтегративно використовуючи інформаційно-комунікаційні технології й вербальні, невербальні засоби та соціокультурні контексти; вміння у процесі педагогічного спілкування ефективно актуалізувати ціннісно-сміслові контексти; здатність застосовувати елементи театральної педагогіки;

– *інклюзивно-ціннісного*: уміння ефективно використовувати знання феноменології дітей з особливими освітніми потребами для збереження їх здоров'я та життя, формування в них високої самооцінки, іміджу й соціальної, освітньої та професійної адаптації, включеності, життєтворчості, профілактики порушень, що можуть виникнути в умовах освітнього процесу; сприяння розвитку толерантного, доброго та людяного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в дитячому колективі та соціумі; вміння вирішувати конфлікти, в яких беруть участь діти з особливими освітніми потребами, на засадах толерантності та з використанням психологічних, педагогічних і соціокультурних засобів [2, с. 123].

Нам імпонує підхід О.В. Шукатки, яка розробила багатокомпонентну структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутніх економістів:

– *компетентності ціннісно-сміслової орієнтації (мотиваційно-аксіологічна складова)*: мотивація здорового способу життя; інтереси, потреби й ціннісні орієнтири студента щодо здоров'язбереження; вміння приймати рішення для побудови індивідуальної освітньої траєкторії для реалізації власної програми збереження здоров'я;

– *когнітивні компетентності (когнітивна складова)*: розширення та структуризація знань з валеології та фізичної культури; обізнаність з питань безпеки життєдіяльності, збереження здоров'я, здорового способу життя, впливу на здоров'я негативних факторів та ін.;

– *навчально-пізнавальні компетентності (гносеологічна складова)*: сукупність здатностей у сфері навчальної, репродуктивної та продуктивної пізнавальної діяльності, завдяки яким студенти отримують знання з питань здоров'язбереження та продуктивний досвід їх практичного застосування, відбувається формування в них навичок організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки здоров'язбережувальної діяльності;

– *комунікативні компетентності (соціально-комунікативна складова)*: знання способів і наявність практики спілкування з метою обміну

інформацією з питань здоров'язбереження та здорового способу життя; соціальна мобільність в організації здорового способу життя;

– *професійно-діяльнісна здоров'язберігаюча компетентність (операційно-технологічна складова)*: функціональна грамотність, досвід здоров'язбереження, здатності планувати, проектувати, моделювати, прогнозувати здоров'язбережувальну діяльність у ситуаціях професійної діяльності; професійно-прикладна фізична підготовка; оволодіння способами рухової активності та фізкультурно-оздоровчої діяльності для профілактики професійних захворювань і зміцнення здоров'я;

– *компетентність особисто-поведінкового самовдосконалення (поведінкова складова)*: освоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції і самопідтримки [8, с. 26–27].

Узагальнюючи проаналізовані наукові публікації, робимо висновок, що найчастіше дослідники у структурі здоров'язбережувальної компетентності виділяють ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-психологічний компоненти, назви яких дещо відрізняються. В окремих випадках вказують також на комунікативну, рефлексивну, емоційно-вольову складові. Слід також відзначити, що праць, в яких розглядається структура здоров'язбережувальної компетентності саме викладачів іноземної мови нами не виявлено. Враховуючи специфіку їхньої професійної діяльності, зокрема те, що здоров'язбережувальна діяльність не є провідною, виділяємо такі компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови:

– *ціннісно-мотиваційний*: потреби й ціннісні орієнтири здобувача вищої освіти щодо здоров'язбереження, мотивація здорового способу життя та здоров'язбережувальної діяльності;

– *когнітивний*: володіння спеціальною іноземною лексикою, що стосується сфери здоров'язбереження, поглиблені знання з окремих тем, пов'язаних з фізичним, соціальним, психічним, духовним здоров'ям особистості;

– *гносеологічний*: здатності у сфері пізнавальної діяльності та використання цифрових технологій, з використанням яких здобувачі вищої освіти отримують та/або поглиблюють знання з проблем здоров'язбереження та досвід здоров'язбережувальної діяльності, у процесі чого в них формуються здатності до цілепокладання, планування, здійснення, аналізу результатів здоров'язбережувальної діяльності;

– *діяльнісний*: комплекс умінь вести здоровий спосіб життя, піклуватися про здоров'я власне та здобувачів освіти;

– *комунікативний*: знання способів і наявність практики спілкування та публічних виступів іно-

земною мовою з питань здоров'язбереження в різних ситуаціях та з різними співрозмовниками / аудиторією слухачів;

– *рефлексивний*: рефлексія власної здоров'язбережувальної діяльності, ведення здорового способу життя, особистісних якостей.

Критеріями сформованості в майбутніх викладачів іноземної мови окремих компонентів здоров'язбережувальної компетентності є відповідно рівень усвідомлення цінності здоров'я, вмотивованість до здорового способу життя та підтримки здоров'я власного та здобувачів освіти в ситуаціях професійної діяльності, рівень володіння спеціальною іноземною лексикою, що стосується сфери здоров'язбереження, рівень сформованості умінь отримувати нові знання в цій сфері та застосовувати їх на практиці, рівень сформованості умінь організувати комунікацію іноземною мовою з питань здоров'язбереження, рівень сформованості умінь аналізувати здоров'язбережувальні аспекти власної професійної діяльності.

Висновки і пропозиції. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти залишається актуальною, оскільки сучасні події примушують людину володіти відповідними вміннями. Здоров'язбережувальна компетентність викладачів іноземної мови фактично не досліджувалась, зокрема через відсутність відповідних вимог до них. Тому у своєму дослідженні, спираючись на напрацювання українських науковців, ми зосередили увагу на її структурі та виділили ціннісно-мотиваційний, когнітивний, гносеологічний, діяльнісний, комунікативний, рефлексивний компоненти. Подальша робота спрямована на розробку засобів формування цих складових здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови засобами цифрових технологій.

Список використаної літератури:

1. Борисенко В. В. Модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей в умовах неформальної освіти. Педагогіка та психологія. 2019. Вип. 62. С. 30–38. DOI: <http://doi.org/10.34142/2312-2471.2019.62.04>.
2. Ключко О. Концептуалізація дискурсивно-комунікативної моделі розвитку здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя інформатики. Нова педагогічна думка. 2019. № 4 (100). С. 119–124. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2019-100-4-119-124>
3. Кочерга Є. В. Розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії в закладах післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд.

- пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2021. 21 с.
4. Лехолетова М. М. Формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 270 с.
 5. Мельник І. Проблема вивчення психологічного складника здоров'язберезувальної компетентності майбутніх педагогів: системний підхід. Освітологічний дискурс. 2020. № 3. С. 235–253. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3.14>
 6. Павлюк О., Павлюк А. До проблеми розвитку здоров'язберезувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної освіти. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 4. С. 280–293.
 7. Согоконь О. Формування здоров'язберезувальної компетентності студентів сучасного закладу освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. № 27. С. 115–120.
 8. Шукатка О. В. Компоненти та рівні здоров'язберезувальної компетентності майбутніх економістів в контексті моделі її формування на засадах аксіології. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2012. № 4. С. 25–32.
 9. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations, 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

Vasilyuk O. Structure of health-preserving competence of future foreign language teachers

The article presents the results of the analysis of literary sources and the design of the structure of the health-preserving competence of future foreign language teachers. The relevance and practical significance of the problem of forming this competence in future specialists increased with the beginning of the war unleashed by the Russian Federation, when significant damage was caused to the physical, social, mental and spiritual health of all citizens of Ukraine. That is why it is extremely important for teachers to have knowledge of health support and the ability to apply it in practice. The formation of health care competence involves a complex impact on various personality qualities, therefore it is necessary to determine those components that are most significant for future teachers of a foreign language and that can be formed and/or consolidated during master's studies using digital technologies. It is shown that many Ukrainian scientists considered the components of the health-preserving competence of the individual. Most often, researchers distinguish value-motivational, cognitive, activity, personal-psychological components in the structure of this competence, as well as in some cases - communicative, reflective, emotional-volitional. We have identified the following components of health care competence: value-motivational, cognitive, epistemological, activity, communicative, reflective. The criteria for their formation are, respectively, the level of awareness of the value of health, the motivation for a healthy lifestyle and maintaining the health of one's own and the students of education in situations of professional activity, the level of mastery of a special foreign language vocabulary related to the field of health care, the level of formation of skills to acquire new knowledge in this field and apply them in practice, the level of formation of skills to organize communication in a foreign language on matters of health protection, the level of formation of skills to analyze health-preserving aspects of one's own professional activity.

Key words: higher education, educators, health, health-preserving activities, professional training, motivation, capacities.